

Laczkóné Dr. Tuka Ágnes

Az 1939-es országgyűlési választások Baranya vármegyében

Az 1939-es választások előzményei

A két világháború közötti korszak utolsó országgyűlési képviselőválasztásait 1939. május 28-29-én tartották.

A választások előzményei, előkészületei és eredménye jól tükrözik a korabeli rendszer jellegét, ellentmondásait. Ezeket országos szinten részletesen nem elemezve, csak néhány fontosnak vélt eseményre, illetve egy vármegye sajátosságaira szeretnénk figyelmet fordítani.

A 30-as években elkerülhetetlenné vált a választójogi törvény módosítása, hiszen már a Horthy-korszak politikai elitjének prominens képviselői is érzékeltették, hogy tarthatatlan az a forma, amelyet az 1925. évi XXVI. tc. indoklása így fogalmazott meg: „...a választónak állásfoglalásáért vállalnia kell az erkölcsi felelősséget, az pedig a titkos szavazásnál nem lehet meg, s így a választó esetleg olyan irányzatot támogat szavazatával, amellyel nyíltan nem mert volna közösséget vállalni.”¹ Gróf Apponyi Albert szerint „... a nyílt szavazás fenntartását olyan anomáliának tartom, amelyben ma már csak Szovjetországgal, a konzervatív politika e mintaországával osztozunk, és amely az alkotmányos élet őszinteségének, ezzel pedig a törvény tekintélyének állandó veszélye”. Gróf Andrássy Gyula szintén már 1926-ban hangsúlyozta: „Amire minden nemzet kivétel nélkül elég érettnek tarja magát – csak a magyar nem? A titkos szavazást a nemzet érdeke megkívánja, de az uralkodó rendszer nem tűri meg, mert nem nélkülözheti egyetlen eddigi győzelmi fegyverét.”²

Bár a Gömbös Gyula által meghirdetett 95 pont is tartalmazta a reform ígéretét, csak 1937 decemberében került a képviselőház elé az új javaslat, melyet 1938. március 23-a és április 8-a között tárgyaltak. Éles parlamenti vita után a XIX. tc. a képviselők számát 245-ről 260-ra emelte, általánossá tette a titkos választást, és kiterjesztette a vegyes rendszert. Ez azt jelentette, hogy Budapest és környéke, illetve a törvényhatósági jogú városok lakosai csak pártlistára szavazhattak, míg a vidéken élők egyéni választókerületben és a megyei listára is leadták a szavazatukat. Az egyéni választókerületek számát csökkentették 199-ről 135-re, míg minden megye és törvényhatósági jogú város egy, Budapest 3, Pest megye 4 lajstromos kerületet alkotott. A választójogosultság kritériumait azonban az 1925-ös törvényhez képest tovább szigorították: 10 évi állampolgárság, 6 évi helyben lakás, az 1912 után születetteknek elemi iskola hat osztályának elvégzése, férfiaknál 26. életév betöltése a listás szavazásnál és 30. az egyéni választásnál, nőknél a 30. életév be-

töltése. A műveltségi cenzus alól felmentést kaphatott, aki írni-olvasni tudott és családfenntartó volt, vagy háborús vitézségi éremmel kitüntették, ha önálló kisiparosként vagy kereskedőként tevékenykedett, ha 40 aranykoronás birtokkal rendelkezett vagy 100 aranykoronás birtokot bérelt, ha gazdasági cseledként már több mint négy éve ugyanott dolgozott. A főiskolát és egyetemet végzetteknel az életkor nem volt meghatározva. A törvény e cikkelyei eredményeképpen mintegy 300 ezerrel csökkent a választójoggal rendelkezők száma.³ A törvény módosította az ajánlás rendszerét is, bevezetve a kaució intézményét. Egyéni kerületnél az induláshoz 2000 pengőt, míg listás jelölésnél legalább 3000 pengőt kellett letétbe helyezni, amely összeget csak akkor kaptak vissza a jelölő szervezetek, ha a jelölt megszerezte a szavazatok 25%-át. Az induláshoz szükséges ajánlások száma azonban csökkent, és jelentős előnyt élveztek a korábbi választáson legalább négy mandátumot szerzett, un. országos pártok, hiszen nekik egyéni körzetben csak 150, míg a lista számára 500 ajánlást kellett szerezniük. Ezzel szemben az új indulóknak 500 és 1500 érvényes ajánló aláírására volt szükségük. Módosultak a mandátum kiosztásának szabályai is: míg korábban a legnagyobb maradék figyelembevételével a kisebb pártok számára volt kedvező a listás eredmények mandátummá történő átszámítása, addig a „d'Hont módszer” alkalmazása, a legnagyobb átlag kiszámítása utáni mandátumleosztás, a nagyokat segítette.⁴

A választást befolyásolta az 1939:IV. tc., az un. második zsidótörvény is, amelyet 1939. április 28-án fogadott el a parlament. Itt kimondták, hogy zsidó csak akkor lehet felsőházi tag, ha az izraelita hitfelekezetet képviseli, illetve országgyűlési képviselő vagy más választott funkciója csak úgy lehet, ha 1867 decembere után az adott személy, illetve szülei Magyarországon születtek, és azóta is itt élnek. Ez a törvény már nem felekezeti, hanem faji alapon határozta meg a zsidó fogalmát: zsidónak számított az, akinek mindkét szülője valamint nagyszülei közül kettő az volt, valamint keresztények és zsidók házasságából születettek. A zsidók választójogát miniszterelnöki rendelet úgy szabályozta, hogy azok vehetnek részt a szavazáson, akik 8 napon belül a hatóságoknak hitelt érdemlően igazolják, hogy 1867 óta Magyarországon élnek. Ehhez születési bizonyítványt, házasságlevelet és „lakásbizonylatot” kellett személyesen benyújtani. Országosan mintegy 100 ezer állampolgár veszítette el választójogát, mivel nem volt képes időben eleget tenni az előírásoknak.⁵ A baranyai levéltár több száz jegyzőkönyvet őriz, amelyekben állampolgárok bejelentik, hogy zsidónak tekintendők.⁶ A bejelentések mellett Pécs Város Központi Választmánya iratai között közel száz olyan véghatározat található, amelyben a választójogi kérelmet – hiányos iratokra való hivatkozással – a Magyar Királyi Közigazgatási Bíróság elutasította.⁷

Az 1940-ben esedékes választásokat Teleki Pál miniszterelnök a lehető legkorábbi időpontra igyekezett előrehozni. Ennek legfontosabb indoka 1938 novemberében az Országgyűlésben kialakult helyzet volt. Ebben az időpontban Imrédy Béla miniszterelnök a változó külpolitikai helyzetet – a müncheni egyezményt a demokráciák gyengéségének értékelték, majd az első bécsi döntés nyomán Magyarországhoz csatolták a Felvidéket – belpolitikai reformjai elfogadtatására akarta kihasználni. Tervét 1938. október elején hozta nyilvánosságra: általános felhatalmazási törvényt kívánt a parlamenttel elfogadtatni, amely biztosítaná a rendeleti kormányzást és a parlament szerepének visszaszorítását. Az uralkodó elit ellenállása miatt e tervet nem került a képviselők elé, azon-

ban november 15-én a kormányzó Nemzeti Egység Pártja (NEP) értekezletén bejelentette, hogy szigorítani szándékozik a házszabályon és egy nemzeti jobboldali mozgalmat kezdeményez.⁸ Ennek hatására 62 képviselő kilépett a NEP-ből, és – a korszak történelmében először – 115:94 arányban leszavaztak egy kormánypárti előterjesztést. Imrédy benyújtotta lemondását, amit azonban Horthy Miklós nem fogadott el. A disszidenseknek nevezett, volt kormánypárti képviselők és a parlamenti ellenzék együttműködése azonban nem terjedt túl ezen az egy lépésen. Sőt a NEP decemberben hozzájárult a Magyar Élet Mozgalmának elindításához. 1939 januárjában a kormány radikálisnak tűnő földreformterve, a készülő új zsidótörvény és a megerősödő szélsőjobboldali mozgalmak újra mozgósították Imrédy ellenfeleit, és februárban ismét a kormány leszavazásával akarták elérni lemondását. Ezt megelőzően nyilvánosságra került, hogy Imrédy egy nyolcadrészt zsidó származású, s emiatt Horthy felszólítására lemondott.

Az új miniszterelnök, gróf Teleki Pál a konzervatív reformpolitika híveként a radikális nyilas pártok térnyerését igyekezett csökkenteni: Szálasi pártját betiltotta, s 30 nyilas vezetőt internáltatott. Ezzel a külpolitika német orientáltságának háttérbe szorítását sugallta.⁹ A közigazgatás modernizálása mellett a korporatív jellegű szervezetek¹⁰ megerősítését, illetve a szociális feszültségek csökkentése érdekében szociális törvények elfogadását szorgalmazta. Ezek a lépések a baloldali pártok és szakszervezetek bázisának a csökkenéséhez is vezettek. Ugyanakkor Teleki nem változtatott jelentősen az Imrédy-kormány összetételén és nem módosította a már parlament elé került törvénytervezeteket, mint pl. a II. zsidótörvényt, a II. honvédelmi törvényt. Politikai bázisának megerősítése érdekében 1939. március 7-én a Nemzeti Egység Pártja helyett – részben korábbi tagjaira támaszkodva, azonban a disszidenseket nem beengedve – megszervezte a Magyar Élet Pártját, míg a Magyar Élet Mozgalom a továbbiakban csak a hivatásrendiség megszervezését szorgalmazta.

A német birodalomnak tett gesztus a Volksbund alapszabályainak belügyminiszteri jóváhagyása volt. A szervezet 1938. november 26-án alakult meg Magyarországi Németek Népi Szövetsége néven, amely a német kisebbség náci irányzatának legalizálását jelentette. Ribbentrop, német külügyminiszter a miniszterelnökkel folytatott április végi tárgyalásokon több jogot követelt a német kisebbségnek¹¹. Ennek hatására Teleki elfogadta, hogy a Volksbund 3 képviselője – Mühl Henrik a bonyhádi, Brandt Jakab a kunbajai és Michung Konrád a mohácsi választókerületekben – a kormány listáján indulhasson.¹² Ez a tény is jelezte, hogy a kormány megkezdte a választásokra való intenzív felkészülését.

A külpolitikai sikerek – Kárpátalja birtokba vétele – és a gazdasági élet jelentős prosperálása, illetve a biztos parlamenti többség megszerzése motiválta, hogy 1939. május elején Teleki feloszlattatta az országgyűlést és május 25-26-ára, pünkösd vasárnapjára és hétfőjére kiírták a képviselő-választásokat.

Bár a közvélemény számított erre az eseményre, mégis jelentősen hátrányos helyzetbe kerültek az ellenzéki pártok, mivel a törvényes 60 nap helyett csak 3 héttel a választások előtt hozták nyilvánosságra a választókerületi beosztás módosítását. Ennek oka az új választójogi törvény volt, hiszen harmadával csökkent az egyéni választókerületek száma. Indokként az alacsony választói létszámot, illetve földrajzi és közlekedési szempontokat hangoztatták.¹³

Baranyai párt-körkép

Baranya vármegye sajátos helyet foglalt el hazánkban: jelentős arányú nemzetiséggel rendelkező, kistelepülések alkották. A mezőgazdaság mellett a szénbányászat és néhány Pécssett működő üzem biztosított munkahelyet lakóinak. Pécs jelentős oktatási (Erzsébet Egyetem), kulturális központ volt, amelyet befolyásolt, hogy püspöki székhely is egyben. A főispánnak is megküldött rendőrkapitánysági, illetve az Országos Vitézi Székhez havonta eljuttatott, a megyei székkapitány által írt jelentések¹⁴ nyomán kísérték a megyében kialakuló politikai helyzetet. „A MÉM pécsi zászlóbontásán Imrédy beszéde... lelkes hatást váltott ki a közönségből. A mostani kezdő lelkes hangulatot kelleme megragadni a MÉM leggyorsabb beszerzésére, mert ezidőszerint a szervezés egyáltalán nem tapasztalható.”¹⁵ A „Pécs szabad királyi város polgársága lelki és szellemi struktúrájának, továbbá társadalmi tagozódásának megfelelően politikai magatartásában túlnyomórészt mérsékelt és hagyományosan kormánypárti.”¹⁶

Az országgyűlési választás konkrét előkészítése során a megyében is változtak a választókerületek – mint erről az egyik pécsi napilap beszámolt¹⁷ – megszűntek a szalántai, villányi, magyarbólyi központúak. Így a jelöltek öt egyéni választókerületben – mohácsi, pécsváradi, siklósi, sásdi és szentlőrinci – a két pécsi lajstromos és három vármegyei lajstromos képviselői helyért indultak harcba.

A pártok programjaikat a május 7-én kezdődött választási hadjáratban igyekeztek népszerűsíteni, elsősorban a jelölőgyűléseken. Röviden csak annak a négy pártnak politikai elképzeléseit szeretném vázolni, amely Baranyában indult a választásokon.

A Magyar Élet Pártja a pécsi listavezetőnek – a főispán márciusban kelt javaslata alapján – Imrédy Bélát kérte fel. „Imrédy Béla személye itt rendkívüli népszerűségnek örvend... a volt miniszterelnök jelöltetése a változott körülmények mellett is a MÉP-ra eső szavazatok számát kétségtelenül jelentősen szaporítaná... mert a városban általánosan ismert népszerű egyéniség nincsen.”¹⁸

A kormánypárt koncepcióját Pécssett Imrédy 1939. május 15-én ismertette két és félórás beszédében. Kiemelte, hogy bár a párt névváltoztatással új szelleművé vált, de hű maradt a „szegedi gondolathoz” és a Gömbös Gyula által meghirdetett célokhoz, azaz egyesíteni akarja a jobboldali irányt és reformpolitikát valló magyarokat. A magyar társadalmat vissza akarja helyezni erkölcsi és anyagi tekintetben egyaránt a keresztényi, nemzeti és népi alapra. Aláhúzta az új honvédelmi törvény jelentőségét. Külpolitikában a tengelyhatalmakhoz fűződő jó viszonyra helyezett nagy hangsúlyt, amelyet tovább erősít az országgyűlés feletti „mérhetetlen öröm”. Belpolitikában a földreform mellett foglalt állást, hiszen „a föld népeit a földhöz kell kötni.”¹⁹ A munkásságot óvta a „minden vonatkozásban bomlasztó nemzetközi ideológiától”. Beszédében foglalkozott még az ország hitelproblémáival, a kereskedők, iparosok helyzetével – ezzel kapcsolatban a zsidótörvény előnyeivel – és helyi, pécsi kérdésekkel is. A MÉP természetesen minden választókerületben indított jelöltet.

A vármegye négy egyéni körzetében és a megyei lajstromos választáson is indult a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt, amely jelentős hagyományokkal bírt éppen e területen, hiszen a párt megalakulásától, 1930-tól fontos szerepet játszottak vezetésében a baranyai kisgazdák. A főtitkár ebben az időben Nagy Ferenc, bissei kisgaz-

da, aki Kovács Bélára, Perr Viktorra, Vörös Vincére, Kertész Endrére támaszkodhatott a kampányban. Bár a rendőrkapitányság politikai előadójának első negyedévi helyzetjelentése szerint az FKgP esetében „...sem a Baranya-vármegyei, sem a jelentéktelen arányú pécsi szervezkedés nem mutat lényegesebb mozgalom kifejlődésére”²⁰, a párt a Nagy Ferenc által összeállított programmal indult.²¹ A legfontosabb követelésük új földreform, amely során „650 ezer magyar család juthat földhöz és házhelyhez anélkül, hogy ez a magyaranyú birtokpolitikai átalakulás a nemzet életében káros következményekkel járna.”²² Új, igazságosabb adórendszerért, a kartellek állami ellenőrzéséért, a falusi nép szociális helyzetének javításáért, általános választójogért szálltak síkra. A program – nem konkretizálva a német veszélyt – hangsúlyozta, hogy „...minden erőnkkel ragaszkodunk a független Magyarország gondolatához...a legkisebb idegen befolyás is életerőnköt pusztítaná el.” Ugyanakkor ez a szervezeti tanácsadó felhívta a figyelmet arra, hogy ezeket a követeléseket „...öltöztették idegen és radikális köntösbe a különböző nyilas frakciók”.²³

Két egyéni körzetben és a pécsi lajstromos helyért indult harcba nyilas képviselőjeölt a Nemzeti Front (NF) tagjaként. A Nemzeti Front Magyar Szocialista Néppárt szervezkedéséről már januárban hírt adott a megyei székkapitány. Két budapesti kiküldött ismertette a párt belső vitáinak eredményét, és a törzssztagba belépve 41 új tag esküt tett²⁴. Március közepén megfogalmazott programjukat lojális hangvétel jellemezte, melyet magyarázott a radikális szárny elleni kormányfellépés. A kormányzó országlása alatt „szentistváni állameszményt” hirdettek, gazdaságpolitikában csak a hadiipar és a nagy energiaforrások államosítását szorgalmazták a hadsereg további kiépítése céljából. Programpontjaik követelték a munkanélküliség megszüntetését, az értelmiség, vállalkozók és tisztviselők anyagi helyzetének javítását. „Engesztelhetetlenséget” csak a zsidókérdésben mutattak, „zsidómentes magyar államot, keresztény alapon osztálymentes társadalmat”²⁵ követelték. Május közepétől az újjászerveződő Nyilaskeresztes Párt is megkezdte pécsi agitációját. A párt programja: 1, Választási reform; 2, Kisemberek képviselete a gazdasági életben; 3, Bürokratizmus leépítése; 4, Szigorú összeférhetlenségi törvény; 5, Autonómiák leépítése; 6, Protekció megszüntetése; 7, Zsidótörvény szigorítása; 8, Hitelkérdés igazságos megoldása a liberális tőke visszaszorításával; 9, Igazságos jövedelemelosztás biztosítása a minimális munkabérek felemelésével.²⁶

Pécsi mandátumért szállt ringbe – hagyományaihoz híven – a Szociáldemokrata Párt. Az SZDP helyzete erre a tavaszra különösen súlyossá vált, hiszen csődbe jutott a párt két legfontosabb gazdasági erőforrása a Tőrekvés Takarékpénztár és az Általános Fogyasztási Szövetkezet.²⁷ A kormányajtó korrupcióval, sikkasztással vádolta a párt vezetését. A „Dunántúl” című pécsi napilap hangoztatta: „...kivizsgálásra vár hol tűntek el nyomtalanul a munkásság befizetett százezerei...”²⁸ A belügyminiszternek címzett levél szerint az SZDP-ben „...két irányban indult meg tisztulási folyamat...zsidókat kizárják a vezető helyekről és a párt nemzeti és keresztény gondolat felé tájékozódik. Az ifjúsági mozgalom csaknem teljesen abbamaradt. A bányavidékeken a párt tért vesztett. A bányászok anyagi és erkölcsi érdekeivel az Első Dunagőzhajózási Társaság igen élénken törődik.”²⁹ A rendőrkapitányság jelentése arról számolt be, hogy az „SZDP pécsi szervezetében a tagok jobbára az idősebb korosztályú szocialistákból kerülnek ki, az ifjúság nagy része elfordult a párttól. Népszavára mindössze 78-an fizetnek elő. Jellemző tünet még a párt-

szervezet gyengeségére, hogy megfelelő taglétszám hiányában a földmunkás, borbély és bányász szakcsoportok megszűntek. Fizető párttagja 4-500 főre apadt.³⁰

A pártvezetés május elején fordult felhívással a lakossághoz. Ebben központi kérdésként az ország függetlenségének és önállóságának megőrzését jelölték meg. A földreform, a magasabb munkabérek, az igazságosabb adórendszer, a kisipar támogatása és az üzemi alkotmány követelése mellett a demokratikus átalakulás szükségességét hangsúlyozták. Hiányzott azonban az ellenzéki pártok demokratikus együttműködésének felvétele, bár ezt a párton belül többen is szorgalmazták.³¹

Baranyai kampány

Az előkészületek az új választásra már márciusban megindultak a pártok helyi szervezeteinél. A választásokon való részvételhez minden jelöltnek, illetve listának két követelményt kellett teljesítenie, egyrészt a meghatározott kauciót befizetni, másrészt az induláshoz szükséges ajánlási íveket összegyűjteni.

Az SZDP számára a kaució megszerzése jelentette a legsúlyosabb problémát. A párt pénzügyi lehetőségei, részben a korábban említett tény miatt, részben a jelentősen csökkenő nemzetközi támogatás miatt teljesen kimerültek. „A pécsi szervezetnek a kaución kívül legalább 1500 pengőre volna szüksége a választás alapos lebonyolításához, s csak 300 pengő áll rendelkezésre.” – jelentette be Tolnai József titkár a március 30-i végrehajtó bizottsági ülésen.³² A nehéz anyagi helyzet áthidalására a párt 20, 50 filléres és 1 pengős választási bélyeget hozott forgalomba. A belügyminiszter államtitkára ebben az ügyben levéllel fordult a rendőrkapitányokhoz: „...mivel adománygyűjtési engedélyt nem kért és ily célra engedély elvi okokból nem is volna adható, ezért felhívom Címedet, hogy az ily címen engedély nélküli adománygyűjtők ellen a hatályban álló rendelkezések értelmében járjon el.”³³ Ennek ellenére pár napos pénzgyűjtési akcióval sikerült ezt a gondot áthidalni.

Az FKgP egyik jelöltjének – Perr Viktornak – Eckhardt Tibor, a párt elnöke nyújtott segítséget, hogy a szükséges kauciót le tudja tenni.³⁴

Az ajánlások összegyűjtése a nyilas pártok számára jelentett elsősorban nehézséget a megyében, hiszen a másik három induló pártot a belügyminiszter országosnak nyilvánította. Ez abból a szempontból érdekes, hogy a MÉP elvileg új pártként identifikálta magát, és nem rendelkezett a törvényi előírásoknak megfelelő korábbi parlamenti hellyel. Ez a tény is megerősítette, hogy a közigazgatás aktívan és a kormányzó elit érdekében vett részt a választások lebonyolításában.

A hivatalos választási hadjárat május 7-én Teleki Pál Szegeden elmondott beszédével indult. E hétvégétől kezdve mintegy két héten keresztül a mandátumokért induló jelöltek minél több helységben igyekeztek önmagukat, illetve pártjaik programját népszerűsíteni. Ezekről a gyűlésekről elsősorban a két pécsi napilap hasábjairól értesülhettek a választópolgárok. A „Dunántúl” elkötelezetten csak a MÉP jelöltjeinek szereplésére koncentrált, míg az önmagát független lapként megnevező „Pécsi Napló” inkább az FKgP és az SZDP nagygyűléseiről tudósított. A rendőrség, illetve csendőrség képviselői is jelen voltak minden választási gyűlésen, és jelentéseikben, amelyek megőrződtek a főispáni

bizalmas iratok között, mindig találunk utalást arra is, hányan hallgatták meg a szónokokat. Részletesen azonban csak a Nemzeti Front, illetve a Nyilaskeresztes Párt és az SZDP rendezvényeiről számoltak be. Az első két párt esetében az elhangzottakról – a gyorsírás alapján készült – szöveget is csatolták.

Május 10-ig eldőlt melyik választókerületben kit indítanak a pártok, illetve elkészültek a lajstromok is.

Baranya vármegye 3 helyéért csak két párt indult. A MÉP képviselőjében listavezető vitéz Patacsi Dénes volt honvédelmi államtitkár lett. Mellette a listára került még egy földbirtokos, három kisbirtokos és egy kereskedő, takarékpénztári igazgató. Az FKgP listáját Nagy Ferenc vezette, akit az egyéni kerületekben jelöltséget vállaló kispapok követtek³⁵.

Pécs 2 helyéért három párt kezdte meg a küzdelmet: a MÉP listavezetője vitéz Imrédy Béla, az SZDP-é Esztergályos János, aki 17 éve volt a párt pécsi országgyűlési képviselője, a Nemzeti Front listáját pedig Kerekes Béla vezette. Az ajánló ívek leadása előtt egy nappal a NF együttműködési szerződést írt alá a szintén indulni szándékozó Nyilaskeresztes Párttal, mivel külön-külön nem tudták megszerezni a szükséges támogatást, s végül a közös lista vezetője Kocsis József segédjegyző³⁶ lett.

1. táblázat Az egyéni választókerületekben indulók

Település	Párt	Jelölt
Szentlőrinc	MÉP	Bognár Gyula (55 éves volt szentlőrinci, majd siklói főszofigabíró)
	FKgP	Perr Viktor (48 éves, pap, a pécsi Emericanum Intézet igazgatója)
Siklós	MÉP	Hendry József (48 éves pécsi ny. főerdőmérnök)
	FKgP	Nagy Ferenc (bissei kispap, a párt főtitkára)
	NF	Orsó Mátyás (40 éves kásádi földbirtokos)
Sásd	MÉP	dr. Stitz János (41 éves fővegysz)
	FKgP	FKgP: Kovács Béla (31 éves patacsi kispap)
Mohács	MÉP	dr. Mischung Konrád (Volksbund javaslatára, 35 éves ügyvéd)
	NF	dr. Keck Antal (32 éves siklói ügyvéd)
	a MÉP politikáját támogatva	dr. báró Merbach Antal (földbirtokos)
		dr. Beck Alajos (ügyvéd, földbirtokos)
Pécsvárad	MÉP	Angyal László (14 éves építésmérnök, bányafelügyelő)
	FKgP	Czirják Antal (volt képviselő, szőlősgazda)
	NF	Kocsis József

A pécsváradai járásban a választási biztos a nyilas és a kispap jelöltek ajánlásait visszautasította. A kispappárti ívről 55 aláírást, míg a nyilas ívről 167 hitelesítés nélküli aláírást nem fogadott el. Bár mind a két jelölt petícióval támadta meg a döntést, ezt módosítani nem tudták.³⁷ Vörös Vince visszaemlékezése szerint: „Jellemző a hivatalos eljárásokra, hogy a kispappárti aláírásokat ráhamisították a kispappárti ívekre, és a kispappártiakat nyilvánították érvénytelennek. Czirják Antal esetében az aláírások

eredetiek voltak. Népszerűségnek örvendett, kitűnő szónok volt, az emberek szerették... Így a választási küzdelemben már nem is vehetett részt. Ezért a pécsváradi kerületben Angyal László ellenfél nélkül lett képviselő.³⁸ Ez azt jelentette, hogy abban a körzetben egyéni jelöltre már nem is kellett szavazni, csak a megyei listára adhatták le voksaikat a választópolgárok.

A jelölógyűlésekről szóló beszámolók általában lelkes hangulatról tanúskodtak. A gyűléseken – a főispáni bizalmas iratok tanúsága szerint – 50–1000 fő vett részt. A jelentések általában a MÉP rendezvényei iránti kiemelkedő érdeklődést tükröztek, míg pl. az SZDP esetében hangsúlyozták, hogy a résztvevők egyharmada nem választópolgár. A megyében érzékelhető ellentétekről a szónokok alig-alig szóltak, a nemzetiségi kérdést igyekeztek háttérbe szorítani. Különösen furcsa helyzet alakult ki a mohácsi körzetben, ahol a Volksbund képviselője a szintén német származású nyilaspártival került szembe. A sváb községekben Keck Antal (NF) azt hangoztatta, hogy a MÉP hivatalos jelöltjeként Mischung Konrád a kormány mellé állván, cserben hagyta a németeket, és ő, a nyilas jelölt az igazi képviselője e nemzetiségnek.³⁹ Ez az ellentét azért is érdekes, mert a kortes-hadjárat idején nyilvánvalóvá vált, hogy mind a nyilas pártok, mind a Volksbund tagjai Németországból jelentős pénzügyi támogatást kaptak. Erre Teleki Pál is felhívta debreceni beszédében a figyelmet, tiltakozva a több százezer „guruló márka” ellen, hangsúlyozva, hogy nem magyar ember az, aki idegen pénz után nyúl. Németországban készült a nyilas propagandaanyagok jelentős része is: „Sajtótermékek változatlan tömegben érkezők. Nyilvánvalóan belülről van irányítva ezen külföldi sajtópropaganda, mert az egyszerű falusi emberek címeit a külföldi kiadók másként meg nem szerezhetnék.”⁴⁰

A MÉP választási küzdelmében elsősorban a baloldali ellenzék visszaszorítására törekedett. Jól érzékelteti ezt a folyamatot az a meg-megújuló támadás, amellyel az SZDP ellen léptek fel. A választások előtt tíz nappal a szakszervezetek önkormányzatát felfüggesztették, élükre miniszteri biztost neveztek ki, és elrendelték a szakszervezetek anyagi helyzetének felülvizsgálatát. A kampány helyett a párt vezetése védekezésre kényszerült. Ez a helyzet Pécsen is gyengítette a pozícióikat, és a kiábrándult munkások a demagóg jelszavakat hangoztató nyilas pártok támogatóivá váltak. A munkások másik része elégedetlen volt a szociáldemokrata jelölt lanyha, védekező, programot nem adó beszédeivel: „Elvtársaink elkeserednek, hogy a szocialista beszédben az időt arra használják fel, hogy militáris propagandát, a kormányzó éltetését és egyéb sületlenségeket, vagyis nagyon is nem szocialistának való dolgokat mondjanak” – írta Szegedi József, a pécsi építőipari szakszervezet elnöke a pécsi párttitkárnak.⁴¹

A helyi közigazgatás is gátolta az ellenzéki pártok szereplését, a gyűlések engedélyezését megnehezítették, felléptek az ajánlóívek aláírói ellen, a hallgatás hete csak e pártok számára volt kötelező.⁴²

A választás előtti héten tilos volt gyűlést szervezni. A napilapok azonban folytatták agitációjukat. A „Dunántúl” pl. minden nap közölt szerkesztői cikket, amely a MÉP mellett állt ki. „A haldokló magyarországi szociáldemokrácia pécsi fellegrárában napok óta pesszimizmussal telített csend uralkodik. A pécsi szociáldemokraták a szükséges ajánlásokat – nagy nehézségek árán – megszerezték, de nagyon kétséges, hogy a munkásság hajlandó lesz-e támogatni a különböző vádak terhe alatt, s az utóbbi két évtized alatt végzetesen kompromittált szociáldemokrata mozgalmat.”⁴³ – olvasható az egyik – párto-

kat elemző – vezércikkben. A katolikus-konzervatív irányú napilap a nyilas mozgalommal is igyekezett szembehelyezkedni: „Pécs város konzervatív közönsége sohasem fog egyetérteni az olyan agitációs eszközökkel, amelyek alkalmazása durva utcai botrányokon, rendőri és bünvádi eljárásokon keresztül próbál népszerűsíteni egy politikai elgondolást”.⁴⁴ A szavazás napján „Szavazz Imrédyre!” címmel jelent meg a vezércikk, amelyben kiemelték, hogy a MÉP győzelme a magyar társadalmi élet megújítását és az igazi népi politikát jelenti.⁴⁵

A „Pécsi Napló” ezen a héten az induló pártok statisztikáit és a választás módját közölte. Felhívta a figyelmet a választás kötelező jellegére, illetve a szesztilalomra.

Választások eredményei

A választások nyugodt légkörben zajlottak. A jogosultak 97%-a élt szavazati jogával, hiszen aki nyolc napon belül hitelt érdemlően nem tudta igazolni az akadályoztatása okát, 20 pengőig terjedő büntetést szabhattak ki rá.

Az eredmények a titkos szavazás mellett is jelentős MÉP sikert hoztak. Baranyában a vármegyei lajstromon a MÉP 47517, míg a FKgP 38195 szavazatot kapott. Az arányossági számítások alapján 2 hely jutott a kormánypártnak, míg 1 a kisgazdáknak. Így vitéz Patácsi Dénes és Riesz Ádám, illetve Nagy Ferenc kerültek be a parlamentbe.

Ha elemezzük a szavazatok földrajzi megoszlását, akkor megfigyelhetjük, hogy Mohács és környéke, Dunaszekcső, Kölked, Versend, Udvar és Németboly az a terület, ahol jelentősen nagyobb a kisgazda szavazók aránya. Itt az FKgP 8572 szavazatot gyűjtött össze, míg a MÉP-re 7187-en voksoltak.

A választásoknál a lapáncsai szavazókörben a szavazatszedő küldöttség elnöke 37 szavazatot érvénytelenített, mely ellen a választásokat felügyelő kisgazda un. bizalmi egyének kifogást emeltek. A választási biztos 31 esetben az elnöknek adott igazat, mert nem volt a lajstrom egyértelműen megjelölve, 6 esetben kiderült, hogy a szavazat a kisgazdákat illette meg.⁴⁶

Az öt egyéni választókerületből négyben lezajlott a szavazás, de eredménnyel csak kettőben végződött.

A sásdi járásban dr. Stitz János jelentős fölényrel (10717 – 6607) legyőzte Kovács Bélát.

A legnagyobb izgalommal a végső számlálást a szentlőrinci járásban várták, hiszen „délután a szavazatok összeszámlálásánál már kitűnt, hogy mint a lóversenyen a lovak, fej-fej mellett haladt a két jelöltre leadott szavazatok száma...A megyéről szorították Puszkás Elemér főszolgabíró, hogy ügyeljen az eredmény „jó” alakulására, ami azt jelentette, hogy mindent kövessen el Bognár megválasztása érdekében.”⁴⁷ Végül Bognár Gyula 9345 szavazatot, míg Perr Viktor 9307 szavazatot ért el. „A FKgP megpeticionálta a szentlőrinci választást, mivel szerintük sorozatos, súlyos szabálytalanságok voltak” – írta a Pécsi Napló⁴⁸. Írásban a következő bejelentések érkeztek a választási biztoshoz: „Egerágyi körjegyző megakadályozta a Kisgazdapárt szabályszerű igazolvánnyal ellátott bizalmi egyéneinek a szavazatszedő küldöttség működési helyiségébe való bejutást. Pellérdén a körjegyző bemegy a szavazófülkébe, és ott utasításokat ad a szavazóknak. Az urnákat autóval szállítják Helesfárról, Egerágról, Garéról és Pellédről, s nem engedték felszállni a

kisgazdák bizalmi embereit. Személy községben a MÉP bizalmiak benn a szavazóhelyiségben agitálnak és ott mutatják meg hová tegyék a keresztet. Csányoszró községben 8-13.30 között nyílt szavazás volt, mert az elnök kijelentette, hogy ő látni akarja a szavazót szavazás közben – a fülke függönyét felhúzták.⁴⁹ A benyújtott panaszokat a választási biztos átadta az illetékes főszolgabírónak, illetve csatolta a választási jegyzőkönyvekhez. A kérdésben azonban érdemi döntés nem volt, mivel alaki hibára hivatkozva a Közigazgatási Bíróság a kérelmet elutasította.

A mohácsi és siklósi járásban új választásokat írtak ki június 6-ára, mert egyik jelölt sem szerezte meg a szavazatok 40%-át. A második fordulóban a két legtöbb szavazatot kapott jelölt indulhatott csak. Mind a két kerületben a MÉP jelöltje nyilaspártival került szembe.

A siklósi járásban Orsó Mátyás visszalépett, így ott választás nélkül Hendrey József lett képviselő. Mohácson azonban Keck Antal győzött, ahol a kormánypárti jelöltek megsztották a szavazókat. Ő lett Baranya egyedüli nyilas képviselője.

Pécsett is a MÉP fölényes győzelmét hozta a választás, hiszen a kormánypártra 11383, a szociáldemokratákra 3806, míg a nyilaskeresztesekre 3673 ember szavazott.⁵⁰ Így az SZDP elveszítette eddig biztosnak hitt mandátumát, s Pécsen két kormánypárti politikus képviselte. A választási vereségét a pécsi szervezet vezetősége azzal magyarázta, hogy az új választójogi törvény és a zsidótörvény miatt mintegy 10 ezer szavazót kihagytak a névjegyzékből, akik többsége a munkáspártot támogatta volna.

Baranyában is azok a tendenciák érvényesültek, amelyek országosan, hiszen 1935-höz képest erőteljes jobbrtolódást figyelhetünk meg.

Míg 1935-ben 5 kormánypárti, 2 kisgazda, 1 szociáldemokrata és 1 pártonkívüli képviselőt választottak, addig 1939-ben 8 kormánypárti 1 kisgazda és 1 nyilaspárti politikus szerzett mandátumot. (Az országos eredményeket a melléklet közli.)

A választások továbbra is egyértelművé tették a korabeli politikai elit hatalmának megtartását. Az ellenzéki pártok sem tudták és nem is akarták magukat kivonni abból az eufóriából, amelyet a megkezdődő revízió okozott. Bár a függetlenség hangsúlyozása megfigyelhető volt, a rendszer demokratikus átalakítását szorgalmazó pártok teret veszítettek. A szélsőjobboldali pártok támogatottsága ebben az évben volt a legjelentősebb⁵¹. Nyilvánvaló, ehhez részint hozzájárult a tengelyhatalmak gyors gazdasági fellendülése, részint e pártok – programjaikban megfogalmazott demagóg ígéretekkel – képesek voltak megszólítani a baloldali ellenzéki pártokból kiábrándult tömegeket.

A vármegyében erősnek számító kisgazdák sem tudták maguk mellé állítani a falvak népét, hiába reménykedtek a választás módjának változásában. Ma már érthetetlen miért nem indítottak a mohácsi körzetben egyéni jelöltet, pedig a listás szavazást ott sikerült megnyerniük.

Az 1939-es választások azt is bizonyították, hogy a titkos szavazás ellenére a hatalom jelentős mértékben tudta befolyásolni a választópolgárokat, illetve a demokratikus formák nem automatikusan hordoznak demokratikus tartalmakat.

Melléklet

Pártok neve	Mandátum száma 1938. XII.	Pártok neve	Mandátum száma 1939. VI.
Nemzeti Egység Pártja	99	Magyar Élet Pártja	181
Disszidensek	62		
Egyesült Kereszténypárt	15	Egyesült Kereszténypárt	4
FKgP	23	FKgP	14
SZDP	11	SZDP	5
Liberális pártok	7	Polgári Szabadságpárt	5
Nyilas pártok	4	Nyilaskeresztes Párt	29
Keresztény Nemzeti Szocialista Front	8	Keresztény Nemzeti Szocialista Front	3
Népakarát Párt	1	Népakarát Párt	1
		Nemzeti Front	3
		Egyesült Magyar Nemzeti Szocialista Párt	4
Reformnemzedék	2	Fajvédők	4
Felvidéki Képviselő Csoport	17	Párton kívüli szélsőjobb	5
Pártonkívüli	12	Pártonkívüli	2

Jegyzetek

¹ Idézi: Zentay Dezső: Az 1926-os téli hajtóvadászat. In: Parlament, pártok, választások a Horthy-kori Magyarországon. Szerk.: Boros Zsuzsa, Rejtjel Kiadó, Bp. 2002. 261. o.

² Idézi: Zentay Dezső. Id. mű 262. o.

³ Pintér István: A kényszerpályára szavazott ország – 1939. In: Parlamenti képviselő-választások 1920-1990. Szerk.: Földes György, Hubai László. Politikatörténeti Alapítvány, Budapest, 1994. 187., 190. o.

⁴ Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000. I. kötet. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. 61. o.

⁵ L. Nagy Zsuzsa: Liberális pártmozgalmak 1930-1945. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986. 112. o.

⁶ Baranya Megyei Levéltár /BML/ IV. 405. Baranya V. M. TM. Biz. Központi Választmánya iratai. 35/1. doboz.

⁷ Pécs város Központi Választmánya. BML IV: 1403. 1938-1939. 26. doboz.

⁸ Ormos Mária: Magyarország a két világháború korában. (1914-1945). Csokonai Kiadó, 1998. 197. o.

⁹ 20. századi magyar történelem. Szerk.: Pölöskei Ferenc, Gergely Jenő, Izsák Lajos. Korona, 1997. 215-217. o.

¹⁰ Ezek közé tartoztak pl.: KALOT – Katolikus Agrárfjúsági Legényegyletek Országos Testülete –, a Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete, a Hangya, stb.

¹¹ Ormos Mária: Magyarország a két világháború korában. (1914-1945). Csokonai Kiadó, 1998. 215. o.

¹² Fehér István: Magyarországi németek politikai története 1918-1950 között. Pécs, 1981. 241. o.

¹³ Vörös Vince: Politikai utam. Kiadja: Magyar Történelmi Társulat Déldunántúli Csoportja. Pécs, 1995. 31. o.

¹⁴ Megtalálhatók a Pécs sz. kir. város főispánjának bizalmas iratai között. BML.IV. 401/a. 1939. 1-195. 41. raktári szám.

¹⁵ Vitézi Szék jelentése. BML. IV. 401/a. 1939. 15-16. sz. anyag.

¹⁶ Főispán jelentése. BML. IV. 401/a. 29/39. 1939. márc. 18.

¹⁷ Pécsi Napló. 1939. V. 4. 4. o. Pécssett két napilap jelent meg ebben a korszakban – a liberálisnak tekinthető Pécsi Napló, illetve a kormánypárti Dunántúl.

¹⁸ Főispán jelentése. BML. IV. 401/a. 29/39. 1939. márc. 18.

¹⁹ Dunántúl. 1939. V. 16. 1-3. o.

²⁰ Főispáni bizalmas iratok. BML. IV. 401/a. 37/39.

²¹ A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt népies programja és szervezeti tanácsadója. Szerk.: Nagy Ferenc. Debrecen, 1939.

²² A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt népies programja és szervezeti tanácsadója. Szerk.: Nagy Ferenc. Debrecen, 1939. 12. o.

²³ A Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt népies programja és szervezeti tanácsadója. Szerk.: Nagy Ferenc. Debrecen, 1939. 14. o.

²⁴ Vitézi Szék jelentése. BML. IV. 401/a. 1939. 13. sz. anyag

²⁵ Magyarországi pártprogramok. Szerk.: Gergely Jenő, Glatz Ferenc. Kossuth Kiadó, 1991. 409. o.

²⁶ Főispáni bizalmas iratok. BML. IV. 401/a. 68/39.

²⁷ Pintér István: A Szociáldemokrata Párt története 1939-1944. Kossuth Kiadó, Budapest, 1980. 197-198. o.

²⁸ Dunántúl. 1939. V. 21. 2. o.

²⁹ Vitézi Szék jelentése. BML. IV. 401/a. 6/1938.

³⁰ Rendőrkapitányság jelentése. BML. IV. 401/a. 147/1939.

³¹ Magyarországi pártprogramok. Szerk.: Gergely Jenő, Glatz Ferenc. Kossuth Kiadó, 1991. 458. o.

³² Válogatott dokumentumok a baranyai-pécsi munkásmozgalom történetéhez. III. köt. 1929-1944. Pécs, 1972. 297. o.

³³ BML. IV. 401/a. 92/39.

³⁴ Baranya vármegyei nemzetgyűlési választások iratai. BML. IV. 405/B. 51. doboz.

³⁵ Baranya vármegyei nemzetgyűlési választások iratai. BML. IV. 405/B. 50. doboz

³⁶ Dunántúl. 1939. V. 21. 1. o.

³⁷ Pécsi napló. 1939. V. 24. 4. o.

³⁸ Vörös Vince: Politikai utam. Kiadja: Magyar Történelmi Társulat Déldunántúli Csoportja. Pécs, 1995. 33. o.

³⁹ Főispáni bizalmas iratok. BML. 401/0. 15. doboz

⁴⁰ Hegyháti járás főszolgabírójának jelentése. Főispáni bizalmas iratok. BML. 401/0. 15. doboz.

⁴¹ Válogatott dokumentumok a baranyai-pécsi munkásmozgalom történetéhez. III. köt. 1929-1944. Pécs, 1972. 177. és 304. o.

⁴² E tényekről olvashatunk, pl. Shvoy Kálmán: Titkos naplója és emlékirata. Kossuth, 1983. 197-199. o.; Vigh Károly: Bajcsy-Zsilinszky Endre. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1992. 190. o.

⁴³ Dunántúl. 1939. V. 23. 1.o.

⁴⁴ Dunántúl. 1939. V. 23. 1. o. A szerző pl. arra a pécsi botrányra és rendőrségi ügyre utalt, amely még januárban zajlott Pécsen, ahol Imrédy Bélát, a városba érkező miniszterelnököt, a nyilasok megdobálták.

⁴⁵ Dunántúl. 1939. V. 28. 1. o.

⁴⁶ Baranya vármegyei nemzetgyűlési választások iratai. BML. IV. 405/B. 50. doboz

⁴⁷ Vörös Vince: Politikai utam. Kiadja: Magyar Történelmi Társulat Déldunántúli Csoportja. Pécs, 1995. 36. o.

⁴⁸ Pécsi Napló. 1939. VI. 4. 3. o.

⁴⁹ Baranya vármegyei nemzetgyűlési választások iratai. BML. IV. 405/B. 51. doboz

⁵⁰ Dunántúl. 1939. V. 30. 2. o.

⁵¹ A rendőrkapitányi jelentések már 1940-től a nyilaspártok tagságának a munkások körében megfigyelhető csökkenéséről számolnak be. E támogatást az általuk kezdeményezett sztrájkokkal sem tudták visszaszerezni.